

Øystein Gullvåg Holter, Arbeidsforskningsinstituttet

Kjærlighet i forvandling: «Noen som passer for meg» 1973-1985

Artikkelen tar opp endringer i partner- og makevalg og samlivssøsker slik de kommer til uttrykk i kontaktpalter, basert på et materiale fra spalten «Noen som passer for meg» 1973-1985. Kjærlighetsidealet har forandret seg i denne perioden, fra stor vekt på ekthet eller autentisitet, til større vekt på valgfrihet, mangfold og individualitet. Denne endringen gjelder også i presentasjonen av kjønn, slik at både mannlighet og kvinnelighet har fått en mer individualistisk og forhandlingspreget utforming. Endringene i de to kjønns atferd, målt etter hvilke

innlegg de besvarer, er mindre enn de som kommer til uttrykk i innleggene selv, og særlig er menns makevalg mer tradisjonelt enn vanlig antatt ut fra dette materialet.

Skilte menneskers samlivssøsker og makevalg er et lite studert emne, og tas opp særskilt. Resultatene viser at skilte menn, men ikke skilte kvinner, er mer tradisjonelle i sine kriterier for makevalg enn andre innen samme kjønn.

Alle grupperes presentasjon av kjønn er preget av 'samværslogikken' i denne typen makevalg.

Innledning

Kontaktpalter kan være en informativ kilde til endringer i samlivsidealene og partner- eller makevalg. Dette gjelder særlig dersom innleggene er relativt fylldige, plassert i en seriøs sammenheng, og dersom svartallene kan tas med i analysen (Harrison og Saeed 1977). Amerikanske og franske studier av kontaktpalter forteller om «et mønster av tilbud og etterspørsel som kan minne om en heteroseksuell børs» (Cameron et. al. 1977) eller om et «ekteskapsmarked» (de Singly 1984).

Amerikansk forskning om kontaktpalter og liknende former for partnervalg så som 'video-dating' viser at endringene i retning av større likeverd mellom kjønnene er mindre her enn i mange andre sammenhenger (Harrison og Saeed 1977, Cameron et. al. 1977, Green et. al. 1984). Menn legger fortsatt større vekt på utseendet enn kvinner gjør, mens kvinner legger større vekt på partnerens personlighet og sosiale status (Nevid 1984; Deaux og Hanna 1984; Bolig et. al. 1984). Det ser imidlertid ut til at kvinner legger større vekt på mannens fysiske attraktivitet enn de gjorde tidligere (Green et. al. 1984; Bolig et. al. 1984).

Også i en norsk studie av partnervalg på utesteder kommer slike trekk fram (Ø. G. Holter 1981). Det er rimelig å anta at kriterier for partnervalg er av betydning for likestilling i samlivet seinere, og en ny norsk studie gir indikasjoner i denne retning (Holter og Berget 1990). Partnervalget er av interesse i seg selv, men også som strategisk 'arena' i samliv.

Er valget av partner i ferd med å bli mer preget av likestilling i Norge? Eller er de tradisjonelle tendensene som kommer fram i studier fra andre land typiske også hos oss? Er det klare endringer dersom vi ser partnervalg over tid?

Disse problemstillingene var utgangspunkt for studien av innlegg i Dagbladets spalte «Noen som passer for meg». La meg si litt om hvorfor jeg tok utgangspunkt i denne spalten. På et marked som for øvrig er preget av glidende overganger mot prostitusjon, lite pålitelige formidlingsbyråer, og delvis av direkte svindel (Ellingsen et. al. 1988) har «Noen som passer for meg» vunnet renomme som et seriøst forum. Siden starten i 1971 har spalten inneholdt om lag 1600 innlegg årlig. Innleggene er imidlertid bare en del av en større institusjon. Årlig formidles 20–30.000 svarbrev til innleggene i spalten. En leserundersøkelse tyder på at en kvart million mennesker daglig leser deler av spalten. Den dominerer markedet for seriøse kontaktannonser i Oslo-regionen. Etterspørselen er stor: innleggene fikk i 1985 i gjennomsnitt 16 svar. Kvinner og menn er likt fordelt både blant skribentene og blant leserne, men kvinnenes innlegg får atskillig flere svar enn mennenes. Tross i pågangen er det trekk som kan tyde på at kontaktpaltene sjelden gir varig kontakt, – knapt én prosent av norske par forteller at de ble sammen gjennom kontaktpaltes. Til sammenlikning forteller en fjerdedel at de ble sammen på utesteder, ifølge en meningsmåling fra *Opinion* i august 1988.

Utvalg og metode

Undersøkelsen er basert på 171 tilfeldig valgte innlegg fra 1973 og 268 innlegg fra 1985. Utvalget er avgrenset til innlegg fra heterofile. Ett av målene var å kartlegge spaltens virkemåte bedre ved å se antall svar i lys av trekk ved innleggene. Etter at kodingen var gjennomført, ga avisen meg velvillig adgang til svartallene for hvert innlegg i 1985 (N = 4174 svarbrev). Svarbrevne passerer uåpnet via avisen til innsenderne, men antall svar til hvert innlegg registreres av spaltens redaktør.

Hvor representative spaltens skribenter og svarere er for makevelgere generelt, er vanskelig å svare på. Skribentene ligger noe høyere i alder enn publikum på de fleste utesteder; i 1985 var gjennomsnittsalderen 35 år for begge kjønn. I 1973 var den 30 år blant mennene og 32 år blant kvinnene.

Spredningen i alder er imidlertid stor. Antakelig er Dagbladets tradisjonelle lesergrupper, middelklasse og kulturradikalere, noe overrepresentert. Sosio-økonomiske opplysninger kan tyde på at også offentlig sektor er noe overrepresentert. Men for øvrig typer mye på at skribentene er en rimelig normal gruppe sosioøkonomisk sett.

Det er rimelig å tenke seg at personer med skriveevner og personer med liten fysisk attraktivitet er overrepresentert relativt til makevelgere på utesteder. Det framgår likevel at sirkulasjonen mellom ulike arenaer for makevalg er stor, særlig i 1985. Dette og mange andre trekk vitner om at skribentene i «Noen som passer for meg» skilte seg mindre ut i 1985 enn de gjorde da spalten var ny og bruken delvis tabubelagt i 1973.

Jeg ønsket å utvikle en kombinasjon av kvalitative og kvantitative metoder for analyser av materialet. Trekk ved innleggene ble kodet etter en egen kodebok med 89 variable utarbeidet for formålet. Kodingen ble gjennomført på grunnlag av den kvalitative analyse og ut fra teoretiske overveielser som jeg kort skal skissere her.

«Noen som passer for meg» er en litterær friplass for ikke-profesjonelle. Innlegg er gratis, plassen betydelig, og innholdet er både mer variert og velskrevet enn vanlig er i kontaktpaltes. Innleggene har viktige fellestrekk som følger av hva vi kan kalle spaltens «samværslogikk». Med samværslogikk mener jeg helheten av sosiale spilleregler og kulturelle koder som preger en arena der ulike parter og interesser møtes.¹ Samværslogikken har vanligvis karakter av et kompromiss, et felles minimumsgrunnlag for deltakelse, samtidig som den preges av de sterke interessene og aktørene i arenaen.

For å klargjøre dette, kan vi sammenlikne kontaktpalten med en alternativ arena for makevalg – utestedet der sirkulasjonen av ukjente og potensielle partnere er stor. Deltakerne anvender selv ofte en markedsmessig tolkning av slike arenaer. Signaler og ytringer får karakter av tilbud og etterspørsel; ingenting har verdi i seg selv, men bare som bærer av attraktivitet; den andre er i prinsippet ukjent og substituerbar; mulighetene er mange, og det er et klart innslag av konkurranse.

Jeg har tidligere beskrevet sjekking på utesteder som uttrykk for det jeg kaller *kjønnsmarkedet* (Holter 1981). Kjønnsmarkedet er en uformell byttehandel uten bruk av penger der kjønnsmessig attraktivitet er formen for «pris». Det er den mest kommersielle delen av kjønnssystemet, dvs. samhandling der fysisk kjønn får sosial betydning (Holter 1984, 1989). I motsetning til en vanlig forståelse av bytteteori i sosiologi antar jeg at markedets logikk dannet ett av flere bakgrunnsmønstre for samhandling og at andre mønstre ikke bare er alternativer, men også ofte motsatser skapt av markedet selv.

Samværslogikken i spalten har tre aspekter som var vesentlige for analysen. For det første inneholder innleggene en rekke opplysninger om skribenten og opplysninger om hva slags trekk en partner bør ha. Slike trekk kan betraktes

som uttrykk for kjønnsmarkedet, og de kan deles i «tilbud» og «etterspørsel». De omfatter personlige egenskaper, fysisk attraktivitet og sosiøkonomisk status. Kontaktpaltens litterære karakter gjør at samværsløkkiken delvis får en annen utforming enn den som preger utstedet. Det «spillet om blikk og synlighet» som innleder sjekking, har sitt motsvar i den «kosmetiske penn» i kontaktpalsten. Tausheten kan være talende, og vi skal senere se på et eget sett av variable som ble utformet for å beskrive helheten i innleggene.

For det andre inneholder innleggene mer eller mindre uttalte motsatser til kjønnsmarkedet. Innsenderne forteller ganske ofte rett ut om vansker og ubehag ved det å skulle annonserer for en selv, og mange kritiserer kontakten man får på utstedet. Markedets tendensielle anonymitet bidrar til behovet for åpenhet og eksponering, og ønsket om å ta avstand fra markedet bidrar til at denne åpenheten delvis også innbefatter trekk som ikke gir attraktivitetsgevinst, så som depresjon og ensomhet. Samværsløkkiken skaper en balansegang mellom åpenhet og taushet, ettersom deltakerne både forsøker å gjennominføre et bytte og å overskride det.

For det tredje inneholder innleggene en rekke trekk som følger av behovet for å skape et kompromiss mellom de motkreftene vi har beskrevet. Balansen gangen skaper et behov for faste standarder; utsagn som utgjør en slags «inngangsbillett» til spalten. For de fleste av innsenderne er bruken av spalten dessuten en ny opplevelse. De er usikre på hva de skal gjøre, og bruker tidligere innlegg som utgangspunkt.

Eksempelvis er det svært vanlig at innsenderen skriver noe i retning av at «jeg er ikke ensom, men jeg savner en venn». Denne uttalelsen følger en regel om hva som bør sies; den sier mindre om skribentens ensomhet. Man må markere behov, og samtidig må behovet dempes. Regelen om «minste interesse» (den er mest attraktiv som viser minst interesse) gjelder også i denne formen for makevalg: dersom behovet for kontakt blir svært tydelig, kan det gi leserne inntrykk av at innsenderen ikke er særlig attraktiv.

Ofte kommer inngangsbilletten først i innlegget, og har form av en ordramse der en lang rekke tilbudte og etterspurte egenskaper listes opp, før innlegget blir mer personlig preget. Ramsen består av «trekk vi alle bør ha», og er først og fremst et signal om at skribenten må reknes som fullverdig deltaker. En typisk ordramse forteller at innsenderen ser bra ut, er tenksom men også utadvendt, i lyst humør, men noen ganger trist, osv.

Dersom alle trekk som ble nevnt i slike standardformularer skulle gis positiv score i kodingen, ville resultatene blitt meningsløse. Det var nødvendig å skille ut trekk som i særlig grad tilhørte inngangsbilletten til spalten. Slike trekk fikk bare positiv score dersom de ble klart framhevet og understreket utover det vanlige ordramsene. Andre trekk fikk positiv score ut fra vanlige kriterier, dvs. om trekket er nevnt i innlegget eller ikke (se tabell 1).

Den største feilkilden i undersøkelsen ligger i kodingsprosessen (som bare

ble gjennomført av meg selv) og i den eksplorative karakteren av en del av variablene. Dette innebærer at de kvantitative resultatene er mest pålitelige der variablene er konkrete og lite affisert av samværsløkkiken (så som om at innsenderen krever foto med svarbrevene), mens usikkerheten er større overfor mer diffuse egenskaper, særlig der det var vanskelig å avgrense hva som ble framhevet og hva som bare ble nevnt som del av en ramse. Dette gjelder særlig personlige egenskaper (se for øvrig Holter 1986 for beskrivelsen av prosedyre, metoder og variable).

Resultater

Kjønns skiller i innleggene

Språklig sett gir innleggene i «Noen som passer for meg» ofte et kjønnsløst inntrykk. Man søker heller «medmenneske», «venn» eller «partner» enn «kvinne» eller «mann». Mange innlegg er klart preget av at kjønn er tonet ned, og denne tendensen er tydeligere i 1985 enn i 1973. Nøytraliseringen kommer fram ved hvem man spør etter, i vekten på likhet og likestilling som ideal, og i språkføringen. Ettersom det sosiale kjønn i høy grad er hva makevalget handler om, er det noe underfundig ved denne søkingen etter livsledsagere beskrevet i intetkjønn.

For å teste dette kvalitative inntrykket foretok jeg en egen koding av titlene og signaturene til innleggene (1985-materialet). Tittel og signatur er som regel ufullendte setninger. Jeg skjelnnet mellom tre hovedtyper subjekt; *jeg, vi* og *du*, og tre typer handling; *være, gjøre, og ha*. Resultatene (ikke vist) bekreftet at kjønnsforskjellene på disse punktene bare var små. Terminologien i samlivssøkingen er med andre ord i all hovedsak kjønnsnøytral. Det samme gjelder mengden av ord: kvinner og menn skriver i gjennomsnitt om lag like lange innlegg.

Ser vi derimot på *hva* som konkret sett tilbys og etterspørres, får vi et annet bilde, slik tabell 1 viser.

Tabell 1 gir en oversikt over hovedtrekk ved innleggene fordelt etter innsenderens kjønn og tidspunkt. Trekkene er kodet ut fra den tolkningen av samværsløkkiken i spalten som vi har skissert, slik at standardformularer, ordramser og andre former for inngangsbillett er holdt utenfor. Tabell 1 skal derfor leses på tvers, ettersom det er variasjonen mellom ulike grupper som er interessant, mens målemetoden varierer fra variabel til variabel nedover listen.

Tabell 1. Hovedtrekk ved menns og kvinners innlegg i 1973 og 1985. Prosentandel av hvert trekk

	menn		kvinner	
	1973	1985	1973	1985
<i>tilbud</i>				
gode pers. egenskaper* (a)	17	26	18	28
sosioøkonomisk status (b)	13	23	12	18
fysisk attraktivitet (c)	19	18	18	36
troskap*	3	7	11	8
trygghet*	3	6	1	1
<i>etterspørsel</i>				
gode pers. egenskaper* (a)	39	29	57	39
sosioøkonomisk status (b)	2	2	14	8
fysisk attraktivitet (c)	12	18	7	18
foto i svarbrev	29	45	17	44
troskap*	28	24	27	30
trygghet*	0	2	21	16
<i>annet</i>				
er deprimert	15	12	23	13
er ensom*	27	16	26	15
er lei sjekking på utesteder	6	15	4	21
vil ha vennskap først	1	8	20	12
<i>trekk ved innlegget (d)</i>				
er eksponerende	31	30	36	26
er lite eksponerende	13	35	16	22
stiller høye krav	13	20	18	19
stiller lite krav	17	37	14	28
(N = 100%)	(94)	(137)	(77)	(131)

* bare klart framhevet trekk

(a) 'gode personlige egenskaper' er en likevektig additivt indeks av variablene 'snill', 'åpen', 'god', 'klok'.

(b) 'sosioøkonomisk status' er en likeverdig additivt indeks av variablene 'god økonomi', 'god jobb', 'bra hus/bil/hytte'.

(c) 'fysisk attraktivitet' er en likeverdig additivt indeks av variablene 'pen' og 'bra kropp'.

(d) variablene 'eksponering' og 'krav' er basert på min samlede vurdering av innlegget. Den nøytrale midtgruppen er ikke med her.

Tabellen viser at kvinner både i 1973 og 1985 i betydelig høyere grad enn menn etterspurte gode personlige egenskaper, sosioøkonomisk status, og trygghet. Samtidig kommer det fram ganske betydelige endringer i løpet av denne perioden.

Trass i en mer kjønnsnøytral terminologi i 1985 enn i 1973, er kjønnsforskjellen i hva som faktisk tilbys og etterspørres på mange punkter like stor eller større i 1985 enn i 1973. Tendensen til at kvinner oftere enn menn tilbyr

fysisk attraktivitet, stor åpenhet (ikke vist), og er lei makevalg på utesteder er tydelig i 1985, men fraværende eller utydelig i 1973. Det samme gjelder tendensen til at menn oftere enn kvinner er lite eksponerende og lite kravstore overfor en partner. Innsendernes presentasjon av egen sosioøkonomisk status var mer dempet i 1973 enn i 1985, særlig blant menn.

På den annen side har noen kjønnskillier falt bort eller blitt svekket i perioden. Tradisjonelt har kvinner bremsset mens menn har skjøvet på i makevalg, og denne tendensen kommer fram i 1973 ved at det nesten bare er kvinnene som markerer at de vil ha vennskap før de eventuelt vil gå videre. I 1985 er kjønnsforskjellen mindre. Kvalitativ analyse viser at tanken om «vennskap først» ikke lenger har særlig mye tilknytning til kvinnelig etterspørsel.

Noen av endringene kan tolkes ut fra en antakelse om at det har blitt mer «normalt» å skrive i spalten. Den er ikke lenger et forum særlig for de som våger å eksponere seg og stille krav. Andelen som er lite eksponerende har økt, særlig blant menn, mens andelen som i liten grad stiller krav har økt både blant menn og kvinner. Den store andelen kvinner som forteller om depresjon i 1973 kan ha samband både med større eksponering og en mer særegen brukergruppe.

Andre trekk kan mer meningsfylt tolkes som uttrykk for endringer i makevalget generelt. Antallet og variasjonen mellom utesteder har økt kraftig i perioden. Trass i dette har misnøyen med kontakten på slike steder økt, særlig blant kvinner. Det bør nevnes at det ikke er noen tendens til at kvinner som nevner sitt eget utseende i fordelaktige termer er mer fornøyd med utelivet enn andre kvinner; faktisk kommer det fram et samband mellom godt utseende og ensomhet især blant yngre kvinner. Det er ganske sikkert kvaliteten av menns respons som er bakgrunnen for dette.

En av de mest interessante endringene kommer fram i forholdet til fysisk attraktivitet. Tabellen tyder på at kvinnene i høyere grad oppfattet seg som etterspurt på grunnlag av fysisk attraktivitet i 1985 enn i 1973. Økningen i mennenes krav om foto i svarbrevet gir dem rett i dette, og det er også mange kvalitative holdepunkter for at utseendet har fått større betydning i løpet av perioden. Samtidig stiller kvinnene også selv større krav på dette punktet. Mens menn dominerte blant de som etterspurte fysisk attraktivitet og ba om foto fra svarere i 1973, er andelen like i 1985, og (den åpne) interessen for utseendet har som helhet økt.

Kvinnene ser altså ut til å svare på mennenes økte vekt på utseendet ved selv å legge større vekt på det samme. Skal vi tolke dette slik at kvinner har blitt mer maskuline, her som på andre områder? En del av økningen skyldes nok større åpenhet, og neppe økt reell betydning. Ubehaget ved å be om foto er merkbart mindre i 1985 enn i 1973, selv om det fremdeles er typisk at dette kravet blir framsatt med unnskyldende begrunnelse. Ubehaget ved å

annonser for seg selv (ikke kodet) opptrer også oftere i 1973 enn i 1985, og i 1985 er tanken om å delta på et personlig marked mindre fremmed.

Fra naturalisme til individualisme

Jeg vil legge vekt på et annet kvalitativt inntrykk av materialet. Skribentene i 1973 var ofte opptatt av å bryte med den forrige generasjons hemninger, fjerne stivnete holdninger, leve naturlig, og nå fram til den ekte kjærlighet. Det naturlige var svaret på problemene i samfunnet. En ung mann skriver i 1973:

«Min drøm er å anskaffe et småbruk, en liten Edens hage, fjernet fra byens larm og stress (...) til dette behøver jeg selvfølgelig en Eva.»

Stemningsskiftet i 1985 er markant. Her er det det *individuelle*, og ikke det naturlige, som blir veien til autentisitet. Dette bidrar til de lange ramsene med trekk og egenskaper; det synes som om det «å passe» har blitt et spørsmål om å være rund og mangfoldig, ikke lenger skarp og kantete. Noe av denne endringen skyldes ganske sikkert at det gikk inflasjon i symbolene for ekthet og naturlighet i spalten. Ikke ett innlegg i 1985-utvalget nevner noe om rødvin og levende lys! Samtidig er det mitt inntrykk at åpenheten er blitt mindre; nedgangen blant de som forteller om depresjon og ensomhet (tabell 1) reflekterer antakelig først og fremst en endring i spaltens samværslogikk. Helseforskning tyder ikke på at andelen deprimerte har sunket i perioden (Holter 1989).

Overgangen fra naturalisme til individualisme gjelder også for presentasjonen av mannlighet og kvinnelighet, og den bidrar til den kjønnsnøytrale ordbruken i mange innlegg. Tendensen er kanskje klarest hos yngre menn. Satt på spissen var sosialt kjønn i 1973 fremdeles et spørsmål om natur, mens det i 1985 mer er et spørsmål om individuelt valg. Jeg er med andre ord mannlig fordi min rike individualitet (her følger en lang ramse) gir meg anledning til å velge; det kan være moro «å være mann igjen». Det er ikke fordi naturen tvinger meg.

Arbeidet i husholdet viser denne tendensen tydelig. En mann i 1973 skriver at han «trenger en til å stelle hus og lage mat». Slikt er ytterst sjelden i 1985. Arbeidet er ikke lenger så naturlig delt i mannlige og kvinnelige arbeidsoppgaver, og når arbeidsdelingen likevel fortsatt er tydelig, er dette noe man opprettholder gjennom andre begrunnelser enn ved å henvise til naturens orden.

I 1973 var kvinners innlegg fremdeles ofte preget av nøling og omtrentlighet hva gjaldt utsagn om egen alder, og av «bremsetiltak» så som understreking av at man bør være venner før noe mer skal skje. Slike tendenser er det lite av i 1985. På den annen side motsvares den nye og mer individualistiske maskuliniteten av en tilsvarende feminitet, og mange kvinner la vekt på å

få fram at de kunne være romantiske og feminine ved siden av å passe jobb og karriere.

Det kulturelle bildet av individualisert kjønn som trer fram i innleggene i 1985 får mening ut fra tendensene i tida. 1985 var et oppgangår, en blomstringstid for yppekultur og individualisme. Sammen med individualismen kommer to delvis motstridende tendenser fram i innleggene. Den ene er nøytraliseringen av kjønn, særlig i ordbruken; en prosess som har sin parallell både i yrkeslivet og på andre felter i vårt samfunn. Den andre er en ny kjønnsliggjøring («endelig er det lov å være mann/kvinne igjen»). Kanskje kan den settes i samband med økningen i fødselstallene de siste åra.

Mønstrene i menns og kvinners innlegg er forskjellige. Jeg vil skissere noen hovedtrekk som kommer fram i korrelasjons- og faktoranalyse av materialet. Mens sosioøkonomisk status blant menn, og særlig eldre menn, er knyttet til krav til partneren og til strukturering av et framtidig forhold, er det tilsvarende ikke tilfelle blant kvinner. Det ser imidlertid heller ikke ut til at fysisk attraktivitet spiller samme rolle for kvinner som sosioøkonomisk status gjør for menn; tilbud av attraktivitet fra kvinner har liten sammenheng med kravnivå eller strukturering av et framtidig forhold. Jeg har allerede nevnt sambandet mellom fysisk attraktivitet og ensomhet blant yngre kvinner.² Mitt kvalitative inntrykk fra innringsprogrammer i forbindelse med spalten og spredte intervjuer med brukerne er at mange av disse kvinnene opplever at heller ikke denne typen kontaktsøking gir den typen personlig respons de er ute etter. Analysen av svartallene bekrefter dette.

Tekstanalyse

Metoden med å kode innlegg etter nevnte eller klart framhevede utsagn bryter på mange måter med spaltens virkemåte. Innlegget skal fungere som en helhet, ikke som en stabel av ord. For å se om en mer kontekstuell analyse ville gi et annet inntrykk, laget jeg fem nye variable og kodet dem ut fra mitt helhetsinntrykk av innlegget i en ny gjennomgang av 1985-materialet. Variablene kan være av teoretisk interesse blant annet i forhold til debatten om kontekst sensitive mål for sosialt kjønn (Haavind 1987:279, Uleman og Weston 1986). Konteksten er her samværslogikken i makevalg. Den følgende beskrivelsen må sees som en metodisk begynnelse på dette emnet. Variablene ble laget ut fra viktige kontraster som kom fram i analysen, men kriteriene er delvis diffuse.

Noen innlegg er preget av at leseren pålegges en rekke meninger og oppfatninger, mens andre innlegg har lite av dette. Dette kaller jeg *meningsrom*. Poenget her er hvilken status egne meninger har, slik de presenteres i innlegget. I innlegg med stort meningsrom presenteres egne meninger som fakta og det impliseres at leseren må være enig for å svare. I nøytrale innlegg

presenteres de i stedet som egne meninger. I innlegg med lite meningsrom er egne meninger framsatt med spørsmålsteget, eller de erstattes av andre meninger («andre mener at jeg er . . .»).

Et innlegg med stort meningsrom presenterer altså ikke bare egne synspunkter, men stiller også krav om at en potensiell svarer skal dele dem. Leseren får høre om hvordan verden er, om hva som teller i kjærlighet, og om hvordan skribenten er. Meningene presenteres som fakta, og ikke som synspunkter. Et eksempel på stort meningsrom er utsagn av typen «dersom vi ikke føler at vi er noe i oss selv, kan vi ikke gi noe til hverandre». Når slike utsagn var kvalifisert («jeg mener at . . .», «etter min erfaring . . .») fikk de nøytrale score. Skribenten impliserer ikke at svarene må ha samme oppfatning. Dersom innlegget var preget av en særlig tvilende tone overfor egne synspunkter eller dersom det i stedet var andres meninger som ble tillagt vekt, ble innlegget scoret for lite meningsrom. Skillet mellom det autoritative meningsrommet og andre former for presentasjon av synspunkter kan sees som et forsøk på å skjelve mellom dialog og monolog i innleggene, eller om en vil, å identifisere grensen for herredømmefri kommunikasjon.

Noen innlegg er preget av at meningsrommet særlig gjelder hva slags parforhold skribenten vil ha. Denne forhåndsstruktureringen av et samliv, her kalt *samlivsstruktur*, ser som nevnt ut til å være av stor betydning for parets seinere. «Armkrok tilbys» er et eksempel på aktiv struktur, «armkrok søkes» er passiv struktur. Ofte blir meningsrommets størrelse særlig tydelig i forhold til samliv. Noen innlegg presenterer en lang liste over hvordan de to skal ordne seg eller hva de skal gjøre i samlivet, mens andre skribenter går i motsatt retning. Satt litt på spissen kommer skillet fram ved at noen vil redde eller hentes ut av sin verden, mens andre vil ha en partner inn i den.

Innlegg har også ulik *tone* i forhold til makevalget. Noen er positive, de går så å si i dur, mens andre går i moll. Et innlegg med positiv tone er preget av at innsenderen rekker med at problemet med makevalget vil være å finne noen som er bra nok («er det i det hele tatt noen som passer for meg her?»). Et innlegg med negativ tone er preget av det motsatte, nemlig en innsender som rekker seg selv som hovedproblemet («passer jeg for noen?»).

Innleggene skiller seg også etter graden av *kjønnsmessig generalisering*. Som kjønnsmessig generalisering rekker jeg alle utsagn av typen «kvinner er . . .» eller «menn er . . .» der folk tilskrives egenskaper på grunnlag av sitt fysiske kjønn. Dersom dette skal bli meningsfylt, bør utsagn som tilhører den kritiske debatten om kjønnsskillene (som vi også finner i spalten) holdes utenfor, og denne grensen var ikke alltid lett å trekke. — Resultatene er vist i tabell 2.

	menn	kvinner
stort meningsrom	36	32
aktiv struktur	44	15
positiv tone	34	46
generaliserer kjønn	23	31
(N = 100%)	(137)	(131)

Resultatene i tabell 2 er preget av skjønnsmessige vurderinger og må derfor tolkes med forsiktighet. Andelen som pålegger en potensiell partner egne meninger ser ut til å være om lag jevnstor blant menn og kvinner. Vi så tidligere at de to kjønn også skriver om lag like lange innlegg.

Menn virker mer strukturerte overfor et framtidig samliv enn det kvinner er. Mitt kvalitative inntrykk er at kvinnene er mer opptatt av personlige egenskaper hos partneren, mens mennene er mer opptatt av de ytre rammene for et framtidig forhold. At kvinner oftere har en positiv tone henger kanskje sammen med de reelle utsiktene på denne formen for marked; de fleste av de kvinnene som skriver er atskillig mer etterspurt enn flertallet av mennene er. Begge disse resultatene rimer med funn fra utesteder (Holter 1981).

Mer overraskende er det at kvinner øyensynlig har en større tendens til å generalisere kjønnsmessig enn menn. Det er delte meninger om hvem av de to kjønn som egentlig er raskest ute med å klassifisere verden kjønnsmessig, men den vanlige oppfatningen er at det er mennene (om denne debatten jfr. Holter 1989). Tendensen til å generalisere kjønnsmessig henger sammen med tradisjonelle kjønnsmessige skiller i tilbud og etterspørsel i innleggene; begge deler øker med alder. Klassifisering av innlegg etter innsenderens sosioøkonomiske status er problematisk i materialet, men det er sterke indiksjoner på at tendensen til kjønnsmessig generalisering øker med sosioøkonomisk status.

Hva gir svar?

Mer enn noe annet er det skribentens kjønn som avgjør antallet svarbrev. Menn fikk i gjennomsnitt 8,6 svarbrev, kvinnene 23,5 (1985). Demografiske skjjevheter i Oslo-regionen kan ikke forklare mer enn en liten del av denne ubalansen. Det har vært hevdet at kvinner rett og slett «skriver bedre innlegg»; dette er det noe sant i, men igjen er det neppe hovedforklaringen. Ser vi på makevalg i andre fora, blir fordelingen mindre merkelig. Det er kvinnens tradisjonelle oppgave å presentere seg; dernest skal mannen gi bud, og kvinnen skal svare ja eller nei til dem.

Bakgrunnen for at kjønnsfordelingen er jevn blant skribentene, er kanskje at to motsatte normer virker inn — menn dominerer i den litterære offentlighet,

inkludert avisene; men på den annen side er det kvinnenes tradisjonelle oppgave i makevalg å gjøre seg synlige. Noe av bakgrunnen er nok også at skribenter må regne med opp til ett års ventetid før innlegg kommer inn, mens svarere slipper å vente særlig lenge på utfallet. At menn har dårligere tid enn kvinner når det gjelder å komme seg inn i nye forhold, er kjent fra mange studier.

Mye tyder på at det store antall svarbrev fra menn delvis skriver seg fra menn som utviser samme type atferd i forhold til kontaktpalten som i sjekking på utesteder – de gir mange «bud», og de vil helst ha raske resultater. De gir også, som vi skal se, bud etter temmelig tradisjonelle kriterier.

Ettersom makevalget kan få et ubehagelig markedsmessig preg, er det avgjørende å «komme seg ut av køen», og oppnå en individuell relasjon. Forutsetningen for dette er oppmerksomhet – i form av tid, på et utested, og plass, i en kontaktpalte. Derfor er det ikke overraskende at innleggenes lengde i seg selv har ganske stor effekt på svartallet, særlig for menns innlegg. Mitt kvalitative inntrykk er at de som bruker mest plass, som regel er flinkere til å skrive; den individualiseringen alle prøver på, blir mer troverdig.

Som nevnt er tradisjonelle kjønnsmessige kriterier ennå tydeligere i svarfordelingen enn i innleggene selv. Blant kvinner gir tilbud av fysisk attraktivitet økt sjanse for svar i alle typer analyser. Effekten er mindre for menn. På den annen side virker sosioøkonomisk status klart positivt inn for menn, mens effekten på svartallet er mindre klar blant kvinnene.

Alder er positivt knyttet til svar blant menn, negativt blant kvinner. Alder betyr også mer blant kvinnene enn blant mennene; det er først og fremst svært høye svartall til kvinner under midten av 30-årsalderen som trekker gjennomsnittet opp blant kvinnene.

Stort meningsrom i innlegget og sterk strukturering av et framtidig forhold ser ut til å telle positivt for menns svarsjanser, mens effekten er liten eller svakt negativ for kvinnene. Kvinner som legger vekt på at de søker trygghet får flere svar; det er ingen tilsvarende effekt blant menn. Generalisering av kjønn, eksponering, kravnivå, ensomhet og depresjon ser ut til å ha liten relevans for det samlede svartallet. Innleggene besvares av ulike mennesker med ganske ulike preferanser. Eksempelvis tyder en faktoranalyse på at det eksisterer egne «møtepunkter» mellom menn som først og fremst legger vekt på gode personlige egenskaper hos partneren mens de toner ned sin egen status og stiller få krav til fysisk attraktivitet – og kvinner som svarer på slike innlegg. Her kommer spaltens «alternative» karakter tydelig fram.

De sammenhengene som her er referert kommer fram i ulike typer multivariat analyse, og jeg har lagt vekt på helhetsinntrykk framfor en detaljert gjennomgang. Svarsjansen sett i lys av mange ulike trekk ved innleggene er et typisk regresjonsproblem. Materialet har imidlertid svakheter i forhold til slike analysemetoder, blant annet fordi variablene er på ordinalnivå.

Meningene er delte særlig når det gjelder bruk av regresjonsanalyse på denne typen materiale, selv om det især i amerikansk familieforskning er meget vanlig å gjøre det (jfr. C. M. Allen 1984). Jeg tilslutter meg et syn der regresjon og tilsvarende teknikker brukes eksplorerende og deskriptivt, og der sammenhenger som holder stand i ulike typer analyse presenteres med forbehold om lavt presisjonsnivå.³

Samlet forklarer variablene i undersøkelsen om lag halvparten av variansen i svartallet, og den samme hovedgruppen av uavhengige variable – fysisk attraktivitet, alder, sosioøkonomisk status og innleggets lengde – kommer ut i alle analyser, med et mønster for hvert kjønn som dessuten er vel kjent fra annen makevalgsforskning (Greenglass 1985, Stephen og Harrison 1985, Austrøm og Handel 1985). Svarfordelingen viser at realitetene også i norsk makevalg er atskillig mer kjønnsstereotyp enn idealene.⁴

Hva skiller de skilte?

Ettersom makevalgsatferd blant skilte er et forholdsvis lite utforsket emne, skal jeg ta dette materiale noe mer detaljert opp.

Tabell 3. Andelen skilte/enslige forsørgere etter kjønn og tidspunkt

er skilt/enslig forsørger (N = 100%)	menn		kvinner	
	1973	1985	1973	1985
14 (94)	28 (137)	28 (137)	28 (77)	39 (131)

Vel en fjerdedel av mennene og vel en tredjedel av kvinnene som skrev i spalten i 1985 var skilte og/eller enslige forsørgere. Ingen vesentlige forskjeller kommer fram mellom de som sier de er skilt og de enslige forsørgere som ikke nevner det, og begge grupper er i det følgende kalt «skilte». Helt presise avgrensninger av sivilstandsgruppene var det ikke mulig å foreta, men mitt inntrykk er at svært få av de vi kaller skilte var enker eller enkemenn. Selv om andelen skilte er større enn for normalbefolkningen, er den ikke oppsiktsvekkende stor i en Oslo-sammenheng, der andelen skilte og enslige er atskillig større enn i resten av landet.

De skilte får i snitt like mange svar som andre, men dette avhenger som nevnt av kjønn – for kvinner gir det å være skilt en negativ effekt på svarmengden, for menn en positiv.

Det kravet som oftest stilles til de skilte er at de er ferdige med sitt tidligere forhold. «Sannsynligvis er du skilt og vet hvorfor det gikk galt», skriver en skilt kvinne, 32 år, i 1985.

Dersom folk vet hva som gikk galt, kommer det sjelden fram i spalten. Her gjelder både regelen om kosmetisk penn, og en regel om talende taushet –

tausheten kan markere at man er ferdig med skilsmissten; tar man den opp, er man kanskje ikke det. Menns og kvinners ulike forhold til åpenhet blir imidlertid merkbare her. Kvinnene skriver oftere og mer realistisk om sine skilsmisser enn mennene. Ganske vanlig fra menn, men sjelden fra kvinner, er utsagn som dette:

«Uforskyldt skilt . . . , søker»

«Jeg har en skilsmisse bak meg» (punktum).

«Har gått det obligatoriske ekteskapskurset med et barn som bor hos mora som resultat.»

Tabell 4. Hovedtrekk ved innlegg fra skilte og andre menn og kvinner (1973 og 1985). Andel som har hvert trekk i prosent

	menn		kvinner	
	andre	skilte	andre	skilte
<i>tilbud</i>				
gode pers. egenskaper* (a)	23	20	29	15
sosioøkonomisk status	18	24	15	18
fysisk attraktivitet	19	16	28	32
troskap*	5	8	10	7
trygghet*	4	8	2	0
<i>etterspørsel</i>				
gode pers. egenskaper*	33	35	47	43
sosioøkonomisk status	2	2	9	14
fysisk attraktivitet	14	20	15	11
foto i svarbrev	38	41	33	36
troskap*	21	43	29	29
trygghet*	2	0	15	22
<i>annet</i>				
er deprimert	12	20	13	24
er ensom*	21	18	19	18
er lei sjekking på utesteder	12	12	15	15
<i>trekk ved innlegget</i>				
er eksponerende	28	37	26	38
er lite eksponerende	25	29	24	13
stiller høye krav	14	29	20	17
stiller lite krav	29	29	24	21
stort meningsrom (b)	30	50	33	31
sterk struktur (b)	39	55	15	16
positiv tone (b)	32	37	49	44
generalisering av kjønn (b)	21	29	30	33
(N = 100%)	(180)	(55)	(136)	(72)

* bare klart framhevet trekk.

(a) for variable jfr. tabell 1.

(b) bare 1985-materialet, N = h.h.v. 99, 38, 80, 51.

Det siste sies av en 39 år gammel mann (1985) og det er (som vanlig) alt som meldes om skilsmissten. I neste setning forteller han at «jeg ønsker meg en kvinne som er noen år yngre enn meg»; dette fordi han føler seg aktiv i forhold til «fjell, skog, vann, litteratur, musikk, løping, sykling, slalåm, langrenn, klatring, teater, arbeid, humor» (jfr. ord-ramser, over).

Gjennomsnittsalderen blant de skilte var 38 år blant mennene og 37 år blant kvinnene i 1985. Innlegg fra skilte var om lag like lange i gjennomsnitt som innlegg fra andre skribenter. Tabell 4 viser hovedtrekk ved innleggene fra skilte og fra andre skribenter fordelt på kjønn.

Tabell 4 viser klarere forskjeller mellom de skilte og andre blant mennene enn blant kvinnene. Det ser ut til at veien etter skilsmissten ofte går i to forskjellige retninger for de to kjønn.

Skilte kvinner legger sjeldnere vekt på å framheve gode personlige egenskaper enn andre kvinner. De legger sjeldnere vekt på partnerens fysiske attraktivitet, mens det blant menn er en motsatt tendens; de skilte legger noe oftere vekt på dette. Skilte menn legger atskillig oftere enn andre menn vekt på stor troskap hos partneren. Det er ingen tilsvarende endring blant kvinner. Andelen som stiller høye krav til partneren er større blant skilte menn enn blant andre menn, mens vi finner en svak motsatt tendens blant kvinner. Innlegg med stort meningsrom og sterk struktur er klart høyere blant skilte menn enn blant andre menn; blant kvinnene er det små forskjeller. Både blant menn og kvinner skriver de skilte oftere enn de andre eksponerende innlegg, men andelen som er klart lite eksponerende synker med skilsmisse blant kvinner, mens den øker litt blant menn.

Både blant menn og kvinner er andelen deprimerte som man kunne ventet større blant de skilte, mens andelen som er lei utesteder og som framhever at de er ensomme er like store. Dette siste resultatet sier kanskje mest om samværslogikken i spalten; det er ille nok å være skilt om man ikke også skal framheve at man er ensom.

Tabellen bekrefter det bildet en får av annen samlivsforskning: skilsmisse rammer lite likestillingsorienterte menn oftere enn andre menn. Dette framgår av studier som viser at kvinnene er initiativtakere til de fleste (vel to tredjedeler) av skilsmisssene; at ubalanse i forholdet er en vesentlig årsak til initiativet; og at skilte menn både i holdning og handling er mindre egalitære enn andre menn (Moxnes 1981, Karlson 1984, Finlay et. al. 1985, Aslaksrud og Bødal 1986, Kalmus og Seltzer 1986).

Diskusjon

Undersøkelsen av 439 innlegg i spalten i 1973 og 1985 viser at skillene mellom menn og kvinner i hva som etterspørres og tilbys fremdeles er store. Kvinner etterspør oftere sosioøkonomisk status og trygghet, mens menn oftere etterspør ung alder og fysisk attraktivitet. Dette er på linje med resultater fra annen makevalgsforskning; kontaktannonser er forholdsvis «tradisjonelle» arenaer.

Viktige endringer i perioden kan tolkes i retning av en maskulinisering av kvinnene; i 1985 er de like opptatt av partnerens utseende som mennene er. Samtidig legger imidlertid kvinnene større vekt på å fortelle om eget utseende i 1985 enn i 1973. Vekten på ytre kriterier ved makevalg har som helhet økt, trass i at også andelen som er misfornøyd med utstedene og benytter spalten av denne grunn er økende, særlig blant kvinnene.

Også mønstrene i menns og kvinners innlegg er forskjellige. Menn er mer strukturerte overfor et framtidig samliv enn det kvinnene er. Menns tilbud av sosioøkonomisk status er knyttet til større meningsrom og sterkere strukturering av et framtidig samliv. Verken status eller utseende har samme betydning i kvinners innlegg.

Analysen av svartallene til 1985-innleggene tegner et bilde av svarerne til spalten som på mange måter skiller seg fra bildet av de som skriver i den. Først og fremst ser det ut til at svarerne går etter mer kjønnsstereotype kriterier. Kvinner får flere svar enn menn, trolig primært fordi de to kjønns atferd i makevalg for øvrig også gjelder i bruken av spalten. Svartallene til menns innlegg øker særlig med innleggets lengde, med skribentens alder, og med indikasjoner på høy sosioøkonomisk status. For kvinners innlegg øker svartallene først og fremst med lav alder og tilbud av godt utseende.

Blant de skilte går mennene i mer tradisjonell retning enn andre menn; deres samlivsønsker er mer preget av tradisjonelle idealer og især av ønsket om troskap. Blant de skilte kvinnene er det en svakere tendens i motsatt retning; de er heller mindre tradisjonelle enn andre kvinner. Resultatene samsvarer med annen forskning om skilte. Bakgrunnen er delvis seleksjon og delvis skilsmisseerfaring, som etter alt å dømme virker negativt inn også på likestillingsorienteringen blant mange menn.

Mens ordbruken og presentasjonen ofte er kjønnsnøytral, er tilbud og etterspørsel mer kjønnsespesifikk, og mønsteret av svar er ennå mer kjønnsdelt. Jo lenger ned vi beveger oss under overflaten av det som sies, dess mer påtakelig blir det at menns dominans overfor kvinner fremdeles preger inngangen til samliv.

Likeverd preger overflaten i makevalget og i det meste av det som kommer fram om samliv. Vi hører indirekte mye om effektene av dominansformer i

privatlivet, samtidig som dette emnet i seg selv er mye av et ikke-emne, noe som i beste fall omtales i fortid. Dette bidrar til at mulighetene for å bruke spalten som et forum for reell utveksling av samlivserfaring og for læring blant brukerne reduseres. Den markedspregete samværslogikken i spalten bidrar både til en «kosmetisk penn» og til «talende taushet» hva gjelder erfaringer fra tidligere samliv.

Mens familieforskning forteller at likeverd og balanse mellom partene betyr vel så mye som personlighetstrekk for samlivets kvalitet, er det en annen filosofi som kommer til uttrykk i makevalg. Det ligger et bestemt syn bak ramsene med personlige egenskaper; en tenkemåte som forsterkes av spaltens tittel og av instruksjon til skribentene. Tanken er at det gode samliv avhenger av den rette kombinasjon av egenskaper. Dermed passer man til hverandre. Leseren kan av og til føle seg som kunde på et supermarked for personlige egenskaper. Søk musikk bør oppstå når to bærekurver med passende egenskaper møtes. Vi møter egenskaper og individer «som sådan», atomisert, men mindre av de reelle medmenneskelige forhold vedkommende er del av. Taushet om dominans og om samlivserfaringer er trekk i dette bildet.

Det isolerte individ preger også oppfatningen av sosialt kjønn. Under søkelsen støtter hypoteser satt fram av Hanne Haavind, meg selv, og av andre: mannlighet og kvinnelighet har blitt mer *forhandlingspreget*, mer individualisert, mer et spørsmål om valg, og mindre av et spørsmål om naturens orden (Haavind 1985). De to sosiale kjønnene kan sees som 'mikroøkonomiske' uttrykksformer for maktfordelingen og aktivitetsstrukturen i samfunnet, og da især for forholdet mellom produksjonen av mennesker, det kvinnelige hoveddomenet, og annen vareproduksjon, det mannlige hoveddomenet (Holter 1989). Den kjønnsmessige mikroøkonomien i seg selv kan analyseres som en særegen form for bytte, en verdiform, eller en kombinasjon av flere verdiformer (Holter 1984). Vi baserer oss da på marxistiske og antropologiske perspektiver der interessen er konsentrert om de kvalitativt ulike formene for økonomisk representasjon av menneskelig aktivitet (så som gavebytte, redistribusjon og ulike former for markedsbytte), og om de øko-nomiske formenes bidrag til utformingen av sosial identitet.⁵

Den foreliggende undersøkelsen gjør en slik synsvinkel relevant. Analysen av svartallene bekrefter hypoteser jeg før har satt fram på grunnlag av en kvalitativ studie av makevalg på kommersielle utsteder. Deltakerne tar del i et attraksjonssystem som har økonomiske aspekter, et «kjønnsmarked» der kjønnsforskjellene danner grunnlaget for attraksjon (Holter 1981). De fleste institusjonelle former for kjønnsmarked, så som diskoteket og kontakt-ansonsen, har «overgangsformer» (eller «bakgateformer») der kontakten blir over i prostitusjon. Denne forbindelsen mellom attraksjonssystemet og åpen pengehandel bidrar til å gjøre en økonomisk analyse relevant.

Det «formanalytiske» perspektivet som her er skissert i stikkord skiller seg

fra et vanlig perspektiv bl.a. i norsk sosiologi der *materiell* og *virksomhet* står i fokus (Østerberg 1986:71–86, 1975:56–69, Enerstvedt 1982), ved at arten av sosial og økonomisk mellommenneskelighet er det sentrale. Materiell- og aktivitetsstrukturen og skillet mellom subjekt og objekt eksisterer ikke «som sådan», men innen særegne sosiale formbestemmelser.

Samtidig skiller perspektivet seg fra en vanlig og utbredt *bytte*teoretisk synsvinkel på familiesfæren – der familier for eksempel får færre eller flere barn ut fra en eller annen form for nyttemaksimering. To skiller er avgjørende. Makevelgere og samlivsdeltakere er ikke økonomiske aktører i vanlig forstand – dels fordi økonomien på dette området har særegne former, og dels fordi bytteaspektet på ingen måte er det eneste. Samlivsdyaden er en aktivitetsenhet, og ikke først og fremst en bytteenhet; skal man se på bytte, er samlivets inngang og utgang mer klargjørende. Makevelgere velger hverandre delvis gjennom særegne former for bytte; hva de så siden gjør som partnere, er en annen sak, på samme måte som forholdene bak arbeidsmarkedet er noe annet enn forholdene på (eller «i») selve dette markedet.

Kjønnssystemet og andre deler av kjønnssystemet danner i mitt perspektiv en overflate i forhold til dypereliggende sosiale strukturer, hvorav den patriarkalske ordningen er en viktig del. Det sosiale kjønn har mange kilder, men en av de viktigste er en ordning av produksjon og reproduksjon som i seg selv har lite med kjønn å gjøre, der kjønnsskillene vel så mye er en framtredelesform som et utgangspunkt. Makevalg og andre institusjoner preget av kjønnssystemet endrer seg når forholdet mellom produksjon og reproduksjon endrer seg.

Kommersialisering av makevalg er ikke av ny dato. I en kritikk av ekteskapsmarkedet i overklassen før første verdenskrig heter det:

«Å gifte bort datteren er for en stor industrimann en *plassering* i dette ordets fulle forstand. (...) (Kvinnen behandles som) en livløs vare, taksert som sådan; man lar den gå fra hånd til hånd, ikke for sin egen verdi, men i tarvelig forretningsøyemed» (Margueritte 1924:135–6).

Det var særlig den amerikanske familiososiologen Willard Waller som på 1930-tallet beskrev hvordan det kommersielle aspektet ved makevalg *endret form*, bort fra en familietransaksjon der fedrene forhandlet om døtrene, til en individuell transaksjon der hver part kjempet for seg (Waller 1952). Denne individualiseringen har senere fortsatt, samtidig som de kommersielle makevalgsformene har blitt mindre klassespesifikke.

Kjønnssystemets trussel om fremmedgjøring skaper motreaksjoner, tendenser som går inn i samlivslogikken, forvandles, og i sin tur skaper behov for nye utbrudd – en dialektikk som er vel kjent fra studier av moderne kulturindustri. Jeg vil tolke syttitallets jakt på det naturlige individ («finne seg sjæl»), godt representert i kontaktannonser, som en viktig etappe i denne

prosessen. Kanskje møter vi her en grense for «individitet», eller for kommersialisering av individitet, som kan knyttes til modernitetens grense. I den «postmoderne» individualismen på åttitallet er individitet selv fragmentert. Kjønnsmarkedet, som var den individualiserte formen for de gamle dagers ekteskapsmarked, blir dermed forvandlet til et tilsynelatende kjønnsnløst «egenskapsmarked».

Resultatene av den foreliggende studien kan også sees i lys av den gryende kritikken av en svært utbredt forståelse av sosialt kjønn, særlig i amerikansk familieforskning, der mannlighet og kvinnelighet sees som to sett av konstante egenskaper (jfr. Bem's Sex Role Inventory, BSRI; for en skandinavisk versjon jfr. Nilsson Schønnesson 1986). Dette er egenskaper folk kan ha på tvers av fysisk kjønn, og det er liten tvil om at en selvstendig operasjonalisering av sosialt kjønn ofte er nyttig. Problemet er imidlertid at egenskapene skifter, avhengig av kontekst, og mer enn man tradisjonelt har vært klar over (Uleman og Weston 1986, Wagner 1986, Hwang 1985). Bakgrunnen er nok delvis en reell endring i samfunnet som innebærer at betydningen av kjønn har blitt mer varierende enn før. Imidlertid er selve konseptualiseringen av sosialt kjønn som «egenskap» tvilsom, især dersom vi tar høyde for muligheten av at kjønnssystemet i hovedsak er en uttrykksform for dypereliggende samfunnsprosesser, og involverer arter av tingliggjøring *sui generis*.

Ett hovedpoeng ved resultatene, den store forskjellen mellom skribentenes og svarernes strategi, kan framheves i forhold til dette. Det «androgyne» preget i mange innlegg kan sees som et resultat av en særegen kontekst og samværslogikk, en fragmentering av individualitet til en lang rekke passende egenskaper. Det skjer en praktisk omdefinering av sosiale forhold til personlige egenskaper, en forvandling som kan minne om den teoretiske behandlingen av kjønn som vi var inne på. Situasjonen som skribent innbyr øyensynlig til atskillig mer androgyni og kjønnsnøytralisering enn situasjonen som svarer. Svarernes atferd er forbausende kjønnsstereotyp og i denne forstand «tradisjonell». Ulike kontekster bringer fram ulike egenskaper. Ett viktig mål er derfor utvikling av mer kontekstensitive operasjonaliseringer av sosialt kjønn. Jeg har pekt på noen slike muligheter når det gjelder videre studier av makevalg, med begreper som struktur, meningsrom, tone og kjønnsmessig generalisering.

Noter

1. Begrepet om samværslogikk er videre utviklet i min bok «Menn» (Oslo 1989). Jfr. Arne Holtes begrep «samværsfundament» i H. Holter red. 1982 s. 383.
2. Enkeltkorrelasjonen mellom fysisk attraktivitet og ensomhet blant de yngre kvinnene er relativt sterk, $r = 40$. Jfr. analysen av penhet og fremmedgjøring i Holter 1981.
3. For en kort gjennomgang av denne debatten jfr. Ringdal 1987; om ordinalbaserte teknikker jfr. A. Agresti 1984.
4. To trekk som ikke er med i undersøkelsen ville antakelig gitt ennå høyere andel forklart varians. Både ukedag og årstid betyr en hel del for antall svarbrev til spalten. Materiale fra avisen forteller at innlegg på lørdager og i perioden oktober-februar får høyere svartall; når aktiviteten på utestedene er høyest, på forsommeren, er også svartallene til spalten lavest.
5. Den «verdiforansanalytiske» tradisjonen i marxistisk teori (se f.eks. Marx 1975, Rubin 1972, Sohn-Rethel

1975, Slater 1980) ligger ofte nær de «substantivistiske» tradisjonene blant antropologene (Mauss 1966, jfr. også Polanyi og Sahlin). Blant sosiologer er det antakelig Simmels tanker om 'sosiering' og sosial form som ligger nærmest (Simmel 1971), men også Webers rasjonalitetsformer (og mange andre sosiologiske bidrag) har relevans. Utviklingen i Sartre's filosofi, som ikke er uten parallell i Marx' utvikling, kan illustrere skillet. Når Sartre mot slutten av sitt liv nærmet seg spørsmål om *ulike* eksistensmåter gjennom begreper som *gruppe* og *serie* (og ikke lenger behandlet eksistens og væren i allmennhet) går han i vår retning. – Feminister har ofte ansatser i samme retning, særlig i analyser av kvinnen som sexobjekt (sammenlinn MacKinnon 1982:538ff. og Holter 1981:119–142), men noen samlet tolkning av sosialt kjønn ut fra et verdiforansanalytisk perspektiv finnes såvidt, jeg vet ennå ikke.

Litteratur

- Allen, C. M. (1984) «On the Validity of 'Final Say'-measures of Marital Power.» *Journal of Marriage and the Family* 46, 619–29
- Agresti, Alan (1984) *Analysis of Ordinal Categorical Data*. New York
- Aslaksrud, Anne Marie og Kåre Bødal (1986) *Politianmeldt kvinnemishandling*. Oslo: Justisdepartementet
- Austrom, Douglas og K. Handel (1985) «Psychological Issues of Single Life in Canada.» *International Journal of Women's Studies* 8, 12–23
- Bolig, Rosemary et. al. (1984) «The Self-Advertisement Approach to Dating: Male-Female Differences.» *Family Relations* 33, 587–92
- Cameron, Catherine, et. al. (1977) «Courtship American Style: Newspaper Ads.» *The Family Coordinator* January, 27–30
- Deaux, Kay og Randel Hanna (1984) «Courtship in the Personals Column: the Influence of Gender and Sexual Orientation.» *Sex Roles* 11, 5–6, 363–375
- Duhm, Dieter (1978) *Varestruktur og ødelagt mellommenneskelighet*. Gylling: Borgen
- Ellingsen, Dag, Jan Helgesen og Solveig Antila (1988) «Kontakt-markedet.» *Økonomisk Rapport* 5, 18–24
- Enerstvedt, Regi (1982) *Mennesket som virksomhet*. Oslo: Tiden
- Finlay, Barbara et. al. (1985) «Recent Changes in Sex Role Ideology among Divorced Men and Women.» *Sex Roles* 12, 5–16
- Greenglass, E. (1985) «A Social-psychological View of Marriage for Women.» *International Journal of Women's Studies* 8, 24–31

- Harrison, Albert og Laila Saeed (1977) «Let's Make a Deal: An Analysis of Revelations and Stipulations in Lonely Hearts Advertisements.» *Journal of Personality and Social Psychology* 35, 4, 257–65
- Holter, Harriet, red. (1982) *Kvinner i fellesskap*. Oslo: Universitetsforlaget
- Holter, Øystein Gullvåg (1981) «Sjekkning, kjærlighet og kjønnsmarked. Oslo: Pax
- (1984): *Gender As Forms of Value*. i H. Holter (red.): *Patriarchy In A Wellfare State*. Oslo: Universitetsforlaget
- (1986) «Noen som passer for meg.» Arbeidsnotat, Oslo: AFI
- (1989) *Menn*. Oslo: Aschehoug
- Holter, Øystein Gullvåg og Trond Berget (1990) *Arbeid og familie i et teknologmiljø*. Delrapport 'Samliv i Norden'. Oslo: Universitetsforlaget (i trykk).
- Hwang, Phillip, red. (1985) *Faderskap*. Stockholm: Natur ock Kultur
- Haavind, Hanne (1985) «Endringer i forholdet mellom kvinner og menn.» *Kvinnetvetskaplig Tidsskrift* 3, 17–28
- Haavind, Hanne (1987) *Liten og stor*. Oslo: Universitetsforlaget
- Kalmuss, Debra og J. Seltzer (1986) «Continuity of Marital Behaviour in Remarriage – the Case of Spouse Abuse.» *Journal of Marriage and the Family* 48, 113–20
- Karlsen, Bjørn Reidar (1985) «Samlivsbrudd som psykologisk løsningsprosess.» *Norsk Psykologisk Tidsskrift* 21, 192–9
- MacKinnon, Catharine A. (1982) «Feminism, marxism, method and the state – an agenda for theory.» *Journal of Women in Culture and Society* 7, 3, 515–544
- Marguerite, Victor (1924) *Ungkarsflickan* (La Garconne), Stockholm
- Marx, Karl (1975) *Vareanalysen fra Kapitalens første oplag*. Aarhus: Modtryk
- Moxnes, Kari (1981) *Når kvinner vil skilles*. Oslo: Pax
- Nilsson Schønnesson, Lena (1986) *Det sociala könet*. Stockholm: Jämfo
- Ringdal, Kristen (1987) *Kausalanalyse i samfunnsvitenskap*. Oslo: Universitetsforlaget
- Rubin, I. I. (1972) *Essays on Marx' Theory of Value*. Detroit: Black and Red
- Sartre, Jean-Paul (1972) *Kritik af den dialektiske fornuft*. København: Vinten
- Simmel, Georg (1971) *On Individuality and Social Forms*. Chicago: Chicago University Press
- de Singly, Francois (1984) «Les manouvres de seduction: une analyse des annonces matrimoniales.» *R. franc. sociol.* XXV, 523–559
- Slater, Phil, red. (1980) *Outlines of a Critique of Technology*. London: Inks Links
- Sohn-Rethel, Alfred (1975) *Håndens og åndens arbejde*. København: Rhodos
- Stephen, Timothy og T. Harrison (1985) «A Longitudinal Comparison of Couples with Sex-typical and Non-sex-typical Orientations to Intimacy.» *Sex Roles* 12, 1–2, 195–206
- Østerberg, Dag (1975) *Essays i samfunns-teori*. Oslo: Pax
- Østerberg, Dag (1986) *Fortolkende sosiologi*. Oslo: Universitetsforlaget
- Uleman, James og Martha Weston (1986) «Does the BSRI Inventory Sex Roles?» *Sex Roles* 15, 43–62
- Wagner, David et. al. (1986) «Can Gender Inequalities Be Reduced?» *American Sociological Review* 51, 47–61
- Waller, Willard (1952) *The Family – A Dynamic Interpretation*. USA

Summary

Love in Change: The Personal Column "Someone for Me", 1973–85

Øystein Gullvåg Holter

The article concerns changes in mate selection, the ideals of love, and the formulations of gender. It is based on personal column material (439 letters and 4174 responses) from 1973 and 1985. The column chosen has a more literary quality than most. Results confirm the traditional tendencies found in international research on commercial mate selection arenas. However, there are substantial changes in

the gender presentation from 1973 to 1985. The emphasis on the partner's physical attraction has increased, most strongly among women. There is also a tendency towards less gender-stereotyped and more equality-oriented strategies, especially among younger women. The writers in the column appear more equality-oriented than the respondents, probably because of the two different contexts involved. The divorced male writers are more traditional than other men, and the divorced women are slightly less traditional than other women.

The content of male and female "demand" and "supply" has changed less than the form of presentation of gender in

the period. The context of masculine and feminine traits has shifted from "masculinism" to "individualism". Gender is presented more as a matter of personal choice and achievement and less as a set of ascribed traits in 1985 as compared with 1973. As a result, both male and female writers seem more "androgynous" in 1985 than in 1973; however, this affects the mode of presentation and the language used much more than it affects the basic gender pattern. The article contributes to the debate on context-sensitive methods of gender measurement, discussing alternative definitions of gender and conceptualizations of gender as interpersonal relations rather than individual traits

Øystein Gullvåg Holter, Arbeidsforskningsinstituttet

Kjærlighet i forvandling: «Noen som passer for meg» 1973-1985

Artikkelen tar opp endringer i partner- og makevalg og samlivsønsker slik de kommer til uttrykk i kontaktpalter, basert på et materiale fra spalten «Noen som passer for meg» 1973-1985. Kjærlighetsidealet har forandret seg i denne perioden, fra stor vekt på ekthet eller autentisitet, til større vekt på valgfrihet, mangfold og individualitet. Denne endringen gjelder også i presentasjonen av kjønn, slik at både mannlighet og kvinnelighet har fått en mer individualistisk og forhandlingspreget utforming. Endringen i de to kjønns atferd, målt etter hvilke

innlegg de besvarer, er mindre enn de som kommer til uttrykk i innleggene selv, og særlig er menns makevalg mer tradisjonelt enn vanlig antatt ut fra dette materialet.

Skilte menneskers samlivsønsker og makevalg er et lite studert emne, og tas opp særskilt. Resultatene viser at skilte menn, men ikke skilte kvinner, er mer tradisjonelle i sine kriterier for makevalg enn andre innen samme kjønn.

Alle grupperes presentasjon av kjønn er preget av 'samværslogikken' i denne typen makevalg.

Innledning

Kontaktpalter kan være en informativ kilde til endringer i samlivsideal og partner- eller makevalg. Dette gjelder særlig dersom innleggene er relativt fylldige, plassert i en seriøs sammenheng, og dersom svartallene kan tas med i analysen (Harrison og Saeed 1977). Amerikanske og franske studier av kontaktpalter forteller om «et mønster av tilbud og etterspørsel som kan minne om en heteroseksuell børs» (Cameron et. al. 1977) eller om et «ekteskapsmarked» (de Singly 1984).

Amerikansk forskning om kontaktpalter og liknende former for partnervalg så som 'video-dating' viser at endringene i retning av større likeverd mellom kjønnene er mindre her enn i mange andre sammenhenger (Harrison og Saeed 1977, Cameron et. al. 1977, Green et. al. 1984). Menn legger fortsatt større vekt på utseendet enn kvinner gjør, mens kvinner legger større vekt på partnerens personlighet og sosiale status (Nevid 1984; Deaux og Hanna 1984; Bolig et. al. 1984). Det ser imidlertid ut til at kvinner legger større vekt på mannens fysiske attraktivitet enn de gjorde tidligere (Green et. al. 1984; Bolig et. al. 1984).

SAMFUNNSFORSKNING

Offar Brox

PRAKTISK**SAMFUNNSVITENSKAP**

Boka er i første rekke skrevet som lærebok i planlegging og gjennomføring av anvendte forskningsprosjekter, men vil også være av stor nytte for oppdrags-givere og andre brukere.

Forfatteren lærer her bort noen profesjonelle grep som har vist seg effektive i strevet med å finne samfunnsvitenskapelige svar på praktiske spørsmål.

kr 148,- 170 sider

UNIVERSITETSFORLAGET

